

S a ž e t a k

Juraj Božičević, Tehnološki fakultet, Zagreb
UDK 801.3:001:808.62, stručni članak, primljen za tisak 20. rujna 1987.

Professional Terminology - Important Foundation of Scientific and Technological Independence

The example of technical terminology has been used to illustrate the fact that the development of terminologies for various fields in all languages is an important foundation of scientific and technological independence. Therefore, any nonprofessional interference in this problem causes great harm.

IZ BLISKE PROŠLOSTI NAŠEGA JEZIKA (I)

Stjepan Babić

Kad danas raspravljamo o nazivu hrvatskoga ili srpskoga jezika, često posežemo u dalju ili bližu povijest. Mislim da je ovom prilikom dobro da pogledamo neke pojave iz bliske prošlosti, prvenstveno u svjetlu nekih dokumenata.

Odmah se može reći da nazivi hrvatski jezik, srpski jezik, hrvatski ili srpski jezik, hrvatski književni jezik, hrvatsko-srpski odnosno srpskohrvatski jezik ne mogu biti puke etikete ni u povijesnoj protežnosti ni u označivanju današnjega stanja. Gotovo je svakomu jasno da se ti nazivi ne mogu za prošlost jednostavno smjenjivati, upotrebljavati nasumce, kad koji. Mislim da svatko osjeća veliki nesklad ako bi se reklo da je npr. Marko Marulić, Junije Palmotić, Andrija Kačić Miošić ili Tito Brezovački pisao "hrvatski ili srpski", "hrvatskosrpski", "srpskohrvatski" "hrvatskosrpski odnosno srpskohrvatski". Jednako to vrijedi za Jovana Rajića, Dositeja Obradovića, Milana Vidakovića, Jovana Steriju Popovića.

Kad je posrijedi suvremeno jezično stanje, tada mnogi misle da je svejedno kakvim se ono nazivom označuje. Lingvisti, posebno D. Brozović, naglašavaju da je to u jednom smislu svejedno, ali samo u genetskom i tipološkom značenju, ali nije svejedno kad se misli na književni jezik. Svaki je književni jezik određen svojom normom u glasovnoj i gramatičkoj strukturi i u rječničkom sastavu, po njoj postoji jer ga bez nje ne bi ni bilo. Kako se pod normom razumijeva cjelokupnost utvrđenih navika i pravila općega služenja jezikom u određenoj zajednici i u određenom razdoblju, a kako na srpsko-hrvatskom jezičnom prostoru ne postoji jedna norma, nije svejedno kako će se zvati svaki idiom posebno izgrađen i određen svojom normom. Iza jednoga ili drugoga naziva stoje različite stvarnosti. Sada se ne možemo upuštati u sve pojedinosti, potanje o tome govorim na drugom mjestu,¹ a ovdje mogu samo naznačiti osnovnu misao: ako se kaže *hrvatski (književni) jezik*, tada se podrazumijeva ovaj niz vrijednosti:

¹ V. Štokavština i današnji književni idiomi na njoj utemeljeni, Hrvatski dijalektološki zbornik, 7, Zagreb, 1985., str. 13.-27. s navedenom literaturom.

latinica abeceda Shakespeare–pisat ću–bijel–suh–opći–uš–kemija–fronta–želimo,–stânovi–s voćem–s krvi/krvlju–studentica–učiteljica–prozorčić–motivirati–idem (k) liječniku–vlak–kazalište–siječanj...

ako se kaže srpski (književni) jezik, tada se podrazumijeva drugi niz vrijednosti:

ćirilica (latinica)–azbuka– ШЕКСПИР (Šekspir)–pisaću–beo/beli/bijeli–suv–opšti–vâš–hemija–front–želimo–stânovi–s(a) voćem–s(a) krvlju–studentkinja–učiteljka–prozorčić/prozorče–motivisati–idem kod lekara–voz–pozorište–januar...

Kako većinom u javnom životu, pogotovu u službenoj upotrebi, nije niti može biti svjedeno koji je od ta dva niza upotrijebljen, tada često treba upotrijebiti naziv po kojem će se znati o kojem je nizu vrijednosti riječ. Inače bi obavijest bila nepotpuna ili nejasna.

U bliskoj prošlosti našega komunističkog pokreta to se dobro znalo, a kako se ujedno pazilo na ravnopravnost naroda i njihovih jezika, to su se normalno, bez ikakva žacanja, upotrebljavali nazivi hrvatski jezik, srpski jezik. Može se za to navesti nekoliko lijepih primjera.

Prevoditelji Marxova Kapitala Moša Pijade i Rodoljub Čolaković u napomenama izdanja iz 1933. pišu:

"Za Marxova života imao je ovaj prvi svezak ‚Kapitala‘ dva nemačka izdanja, prvo 1867, drugo 1872. Još pre pojave tog drugog izdanja, s proleća 1872, izišao je ruski prevod, a od 1872 do 1875 štampano je u sveskama francusko izdanje. Engleski prevod došao je tek 1887. Zatim su se redali prevodi u ostalim jezicima, tako da danas nema iole značajnijeg jezika, na koji ne bi bilo prevedeno ovo glavno Marxovo delo. Jedino ga nema ni na srpskom, ni na hrvatskom, ni na slovenačkom, dok na bugarskom postoje dva prevoda."²

Zanimljivo je što autori u tom dijelu pišu o jezičnoj problematici na koju su nailazili pri prevođenju, a posebno o težnji za jezičnom čistoćom, pojavi za koju danas u političkim krugovima često ne samo da nema razumijevanja, nego se katkada uzima kao kamen spoticanja. Zato ću iz drugog dijela navesti nekoliko riječi da se vidi kako je M. Pijade mislio o toj problematici:

"Objavljujući ovaj drugi svezak – a važi to i za naredni, treći svezak kojim se delo završava – nemam o samom prevodu ništa više da kažem što nije bilo rečeno već kod prvog sveska; pa ipak se prevod ovog i idućeg sveska u nečemu razlikuje od prevoda u prvom. Naime, težina i manja pristupačnost samog predmeta nije zahtevala naročito izbegavanje tuđih ili latinskih termina i izraza, niti opravdavala popularnije stilizovanje težih mesta, kako je to, naravno s osećanjem mere i bez štete po naučnu vrednost samog prevedenog dela, bilo učinjeno u prevodu prvog sveska. To, pak, ne znači da mi nije i sad prvo i glavno načelo kod prevođenja bilo isto koje i ranije: naime, da jezik bude što čistiji a izražavanje jasno do kristalnosti, tako da čitaocu ne oteža, već samo olakša razumevanje i najtežih i najzamršenijih partija. Možda se varam, ali mi se čini da mi je

² Nekoliko napomena povodom ovoga prevoda, KAPITAL, Kritika političke ekonomije, Prva knjiga, Proces proizvodnje kapitala. Napisao Karl Marx, Preveli sa nemačkog M. Porobić i R. Bosanac. Za štampu priredio A. Cesarec, Beograd, Kosmos, 1933., str. 5.

ovo sa drugim i sa trećim sveskom čiji sam prevod takođe dovršio, uspelo i bolje nego s prvim..."³

Posebno je zanimljivo kako M. Pijade raspravlja o nekim konkretnim problemima, npr. o *tečan-tekući*, dakle o problemu o koji se i danas neki spotiču:

"Marx razlikuje Cirkulationskapital od cirkulirendes Kapital. Cirkulationskapital – tj. kapital kakav se ispoljava u prometnoj oblasti za razliku od proizvodnog kapitala kakav se ispoljava u oblasti proizvodnje (vidi o tome u glavi X ove knjige) – preveo sam sa ,prometni kapital'. Cirkulirendes Kapital (engleski: circulating capital, francuski: capital circulant), koji Marx zove još i flüssiges Kapital, preveo sam sa ,optičajni' odnosno ,tečni kapital'. U običnom životu zove se optičajni kapital i Betriebskapital, srpski: obrtni kapital, hrvatski: obrtni ili prometni kapital (francuski: fonds de roulement, engleski: working ili rolling funds, ili rolling capital), ali se ovaj izraz iz prakse ne podudara u pojmu potpuno s izrazom optičajni kapital (mada poneki građanski ekonomist meša jedno s drugim). S druge strane, izraz obrtni kapital napravio bi zbrku zbog pojma obrta (Umschlag, francuski: rotation) s kojim se u ovoj knjizi radi isto toliko mnogo kao i s pojmom stalnog i optičajnog kapitala. Već i onako izraz obrt, nezamenljiv za prevod izraza Umschlag, ima i odviše značenja, pa bi bilo besmisleno dužiti njihov spisak još više, čak i da ne stoji prvi i odlučni razlog nepodudaranja s pojmom optičajnog kapitala.

Što se pak tiče izraza tečni kapital, ja sam ga morao ostaviti pored svega toga što znam da hrvatskom čitaocu neće biti razumljiv dok ga u glavni ne prevede sa ,tekući'. Ali ja nisam mogao staviti tekući mjesto tečni. Hrvat kaže za ukusno jelo da je tečno, jer mu ide u tek (apetit); tečnost za njega znači ukusnost jela, mada još znači i tečnost u prenesenom značenju (recimo: tečnost govora); srpska tečnost (telo u tečnom stanju) Hrvat je tekućina (u tekućem stanju). Međutim, prinuđen da pravim razliku koja postoji i koja se ne da običi, razliku između flüssig i fliessend, između nečega što se nalazi u tečenju (tekuća voda nasuprot stajaćici) i onoga što ne mora da teče a ipak je u tečnom stanju (npr. voda u čaši), pa prenoseći ovu razliku i na prenesena značenja, ja prevodim flüssing sa tečan, a fliessend sa tekući."⁴

To bi razmatranje trebalo lingvistički komentar, ali on za ovu priliku nije potreban, dovoljno je što pokazuje da jezična kultura M. Pijadi nije bila deveta briga, da su u marksističkom krugu u ono doba razlike između hrvatskog i srpskog književnog jezika bile jasne i prihvatljive i da se o njima slobodno raspravljalo, bez ikakva kompleksa.

Časopis Klasna Borba, organ KPJ – sekcija komunističke Internacionale, u broju 1-2, juni 1937., ima oglas u kojemu piše:

Knjižara "HORISONS"

RASPOLAŽE SA SLEDEĆIM KNJIGAMA:

A. *Na Srpskom Jeziku:*

(...)

³ Nekoliko reči od prevodioca, KAPITAL, Kritika političke ekonomije, Druga knjiga, Prometni proces kapitala. Napisao Karl Marks. Delo s nemačkog jezika preveo M. Porobić. Prevod za štampu priredio Veselin Masleša, Beograd, Kosmos, 1934., str.5.

⁴ Isto, str. 5. i 6.

B. *Na Slovenačkom Jeziku:*

(...)

C. *Na Hrvatskom Jeziku: ...*

Oglašava se samo marksistička literatura, u odjeljku A. četiri knjige, u B. osam, u C. jedanaest, odnosno osamnaest ako se računaju tomovi. Zanimljivo bi bilo usporediti jezik knjiga odjeljka A i C, ali da je posrijedi različit jezik, vidi se po tome što se u svakom odjeljku oglašava knjiga Marks–Engels:

Komunistički manifest, odnosno Komunistični manifest u B. Kako je do 1937, izašlo više hrvatskih i srpskih izdanja Komunističkoga manifesta, očito je da je u toj podjeli uzeta u obzir različitost jezika.

Da je svijest o različitosti književnih izraza u marksističkim krugovima bila dovoljno proširena, pokazuje i podatak iz Rezolucije Šeste zemaljske konferencije Saveza komunističke omladine Jugoslavije održane 8. i 9. rujna 1940. u Zagrebu. U njoj čitamo:

"Mladi komunisti moraju postati opštekulturno i politički pravilno vaspitani ljudi i u tu svrhu najbolje će posužiti Istorija Saveza (svesavezne) komunističke partije (boljševika) izašla već na sva tri naša jezika, u kojoj je omladini pristupačan i na jedinstven način iznesen postanak, borba i pobjede boljševičke teorije i prakse."⁵

Tu se doduše ne spominju imena jezika, ali je jasno što se podrazumijeva, a posebnim istraživanjem moglo bi se i sasvim određeno pokazati.

Tu izričitost nalazimo kod Josipa Broza Tita u sličnom kontekstu. On u pismu Izvršnom komitetu Komunističke internacionale krajem svibnja 1941. piše:

"Izdavačka djelatnost Partije bila je vrlo jaka. Partija je legalno i ilegalno izdala mnoga djela iz marksizma–lenjinizma. Između ostalog izadate su slijedeće važne stvari: Ustav Sovjetskog Saveza na tri jezika (srpskom, hrvatskom i slovenačkom), Lenjinov *Imperijalizam*, Biografija druga Staljina na dva jezika i mnogi drugi teoretski i politički radovi. Osim toga, štampani su svi Molotovljevi politički govori u toku rata, onda govor druga Voznesenskog na XVIII konferenciji SKP(b). Partija je ilegalno izdavala, između ostalog, i: *Historiju SKP(b)* (štampana je u 10 000 primjeraka na hrvatskom jeziku), ali je okupacija onemogućila dovršenje štampanja. Poduzimamo mjere da se dovrši štampanje ove dragocjene knjige koja se mnogo traži. Od sedam glava koje su do sada dovršene 2000 primjeraka smo posebno povezali i raspacali među članovima radi izučavanja. Prije toga *Historija SKP(b)* bila je umnožavana na šapirografima gotovo u svim partijskim organizacijama. Sada pripremamo ilegalno štampanje *Historije SKP(b)* na srpskom jeziku."⁶

Zanimljiv je u tom pogledu i proglas Privremenog pokrajinskog izvršnog narodnooslobodilačkog odbora Istre povodom priključenja Istre Hrvatskoj od 26.9. 1943. U točki 5. piše: "Jezik u crkvama bit će hrvatski..."⁷ Tu se posebna jasno vidi kako bi neprilično bilo napisati "hrvatski ili srpski".

⁵ Zbirka dokumenata. Jugoslavija 1918/1984. B. Petranović, M. Zečević, Beograd, 1985., str. 349.

⁶ Izvori za istoriju SKJ, Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija 1941–1945, knj. 1, Beograd, 1985, str. 24. i 25.

⁷ Petranović–Zečević, n. dj. str. 536.

Osvrtanje na takve pojave danas je dosta važno jer nam otkrivaju stvarnu brigu za ravnopravnost jezika svih naših naroda, i u vezi s tim slobodnu upotrebu hrvatskog i srpskog imena u nazivu jezika, a zatim i temelje avnojskih odluka o jeziku, temelje na kojima počiva socijalistička Jugoslavija. Danas su mnogima ti temelji neugodni, rado bi ih zaboravili, no upravo zato treba podsjećati na njih da opet ne zalutamo u jezični unitarizam koji po svojim plodovima ne bi bio ništa bolji od starojugoslavenskoga.

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 808.62:800.853(091), stručni članak, primljen za tisak 20. rujna 1987.

From the Recent Past of Our Language

Analyzing the appellation Croatian or Serbian (Standard) Language, the author lists several documents from our recent past and of Marxist and Communist orientation. These documents reveal that such Party leaders as M. Pijade, J. Broz Tito and others recognized the distinctness of these languages, calling one of them Croatian – the other Serbian.

OSVRTI

ZA OBAVIJESNOST I GRAMATIČKU PRAVILNOST

1. Povod ovome razmišljanju bile su neke novine u prognozi vremena u Dnevniku zagrebačke televizije. O boljem dijelu tih novina pisala sam u radu *O upotrebi određenih i neodređenih oblika pridjeva*. U ovome ću radu progovoriti o onom drugom dijelu tih novina.

Ponekad nas vremenska prognoza podsjeća na telefonski razgovor dvojice od kojih se jedan trudi da upotrebom mnoštva fraza što uvjerljivije prenese neku obavijest slušaocu, a ovaj očekuje jasnu obavijest i kad ona izostane, nije mu do nerazumljive obavijesti osobito stalo, sluša s pola uha. Prvi kao da to sluti pa povremeno provjerava da li ga još slušaju. U telefonskim se razgovorima sugovornik „budi” i aktivira pitanjima tipa: Halo, da li me još čuješ?

Naši su meteorolozi, slučajno ili namjerno, pronašli bolji način buđenja dijela televizijskoga gledališta. Oni nakon ponavljanja niza klišeiziranih izraza i samo njima relevantnih riječi najednom upotrijebe kakvu stilski obilježenu konstrukciju koja grune u slušatelja kao grom iz vedra neba i prikupuje njegovu pažnju uz televizijski ekran. Neka od takvih gromovitih stilskih sredstava jesu dijelni (partitivni) genitiv uz bezlično upotrijebljen glagol *biti* i pridjev u neodređenu obliku, najčešće uz imenicu *vrijeme*, kao u primjeru tipa: *Bit će još lijepa vremena*. Nakon toga opet slijede ustaljeni klišeizirani izrazi. Evo primjera. Oborine (ono što se obara s neba) jesu: snijeg, susnježica, kiša, rosulja, gràd (tuča) i možda još štogod. Sada se rjede čuje da kod nas pada snijeg, povremeno se upotrijebi poetski izraz *sniježi*. Kod nas će umjesto toga *biti snježnih oborina*. A kako je snijeg samo jedna od oborina,